Marathi(009)

Sample Question Paper

Std X 2023-24

Time : 3 hrs **Marks :80**

सर्वसाधारण सूचना :

1. या प्रश्नपत्रिकेत - अ,ब,क,ड – असे चार विभाग आहेत.
2. सर्व विभाग आवश्यक आहेत.
3. यथाशक्य सर्व विभागाची उत्तरे क्रमाने यावीत.
4. एकाच विभागातील सर्व प्रश्नांची उत्तरे क्रमानेच यावीत.

विभाग - 'अ' - वाचन व आकलन- 15 गुण

प्रश्न 1) खालील उतारा काळजीपूर्वक वाचा व त्यावर आधारित विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

मित्रांनो, सृष्टीचे सहृदय मित्र बना. तृणपर्णावरचे दवबिंदू पाहा. ते मोती बघा आणि गवतातून कोळ्यांनी विणलेली जाळी! सूर्यकिरणांनी रंगलेली जणू सोनेरी मोत्यांच्या झालरी लावलेली परींची ती हवेवर डोलणारी नाजूक मंदिरे! बघा ती मौज आणि पहाटेच्या प्रशांत वेळी झाडांवरून थेंब पडतात. जणू अश्रू-ते ऐका. ते निळे डोंगर बघा; खोल दऱ्या, नद्या, नाले, तळी, वृक्षवेली, फुले, पाखरे-सारे पाहा. एखादे साधे फूल, परंतु किती सुंदर असते! टेनिसन म्हणाला, "एक फूल जाणणे म्हणजे विश्वच जाणणे!" फुला- पाखरांच्या अंगावरची नक्षी बघा. फुलपाखरांच्या मागे धावा. कोकिळेला शोधीत फिरा. घुबडांचे घुत्कार ऐका. नाचणारे मोर बघा. गायी,बैल, मांजरे, त्यांचे डोळे बघा-गंमत आहे.

खालचे वरचे सारे विश्व पाहा. आकाशातील रात्रीचे काव्य पाहा. वेदांतील ऋषींनी मध्यान्हीच्या निळ्या-निळ्या आकाशाचेही वर्णन केले आहे! आम्ही पहाटेचेही पाहणार नाही, मग मध्यान्हीचा धगधगीतपणा नि त्यातील प्रखर सौंदर्य पाहणे दूरच राहिले! तुम्हाला ताऱ्यांचे कधी आकर्षण वाटले आहे? निळ्या आकाशाने कधी तुम्ही वेडे झाला आहात? काजव्यांची कवाईत पाहिली आहे? प्रकाशाची कवाईत!

प्रश्न 1) a) उतारा वाचून त्याआधारे खालील प्रश्नांची उत्तरे पर्यायांमधून निवडा. (कोणतेही 3). (3×1= 3)

I) लेखकाने वाचकांना सृष्टीचे कसे मित्र बनण्यास सांगितले आहे ?

A) लाडके B) खास C) सहृदय D) जवळचे

II) पहाटेच्या वेळी झाडावरून पडणाऱ्या थेंबांना लेखक कशाची उपमा देतात?

A) दवबिंदूंची B) अश्रूंची C) मंदिरांची D) मोत्यांची

III) 'आकाशातील रात्रीचे काव्य' म्हणजे ....होय.

A) एखादे महाकाव्य B) रात्रीची शांतता

C) चंद्र, तारे यांनी प्रकाशित आकाश D) काळेभोर आकाश

IV) मध्यान्हीच्या आकाशाचे वर्णन ऋषींनी कोठे केले आहे?

A) वेदांमध्ये B) काव्यात C) ग्रंथात D) सृष्टीमध्ये

b) खालील प्रश्नांची उत्तरे उताऱ्याच्या आधारे एका वाक्यात लिहा. (कोणतेही 3). (3×1 = 3)

I) लेखक गवतातील कोळयांच्या जाळयांविषयी काय म्हणतात?

II) लेखकाने आपल्याला कोणते विश्व पाहायला सांगितले आहे?

III) टेनिसनच्या मते एक फूल जाणणे म्हणजे काय ?

IV) लेखक कोणत्या दृश्याला प्रकाशाची कवाईत असे म्हणतात?

c) उताऱ्याच्या आधारे खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तर लिहा. (कोणतेही-1) (2×1 = 2)

I) निसर्गातील गंमत अनुभवण्यासाठी लेखक आपल्याला कोणता सल्ला देतात?

II) वरील उताऱ्यात लेखक आकाशाविषयी कोणती माहिती देतात ?

प्रश्न-२ -खालील कविता काळजीपूर्वक वाचा व त्यावर आधारित विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

अपयश ही यशाची पहिली पायरी असते
जीवनातल्या अनुभवांची डायरी असते

त्यातूनच प्रत्येकाचे घडत जाते भविष्य
मग कळून येते किती सुंदर आहे आयुष्य

प्रयत्नांच्या बळावर सर करता येते शिखर
'लाथ मारेन तिथे पाणी काढेन' ही ठेवा जिगर

कुठल्या समस्येला नाही आत्महत्या हा पर्याय
सदा पुढेच जायचे संकटावर ठेवून पाय

नापास होणं म्हणजे नाही आभाळ कोसळणं
जीवन म्हणजे असतं निरंतर शिकणं

परीक्षा नाही ठरवू शकत आयुष्याचे मोल
अंगी बाणवावी कला अन् सावरावा तोल

दुर्गम कडा भेदण्याची ठेवा दुर्दम्य अभिलाषा
मग येणारच नाही तुमच्याजवळ निराशा

प्रश्न 2 a) कविता वाचून त्यावर आधारित प्रश्नांच्या उत्तरांचा योग्य पर्याय निवडा. (कोणतेही 3). (3×1= 3)

I) अपयशाला कवीने कशाची उपमा दिली आहे?

A) आयुष्याची B) अनुभवांच्या डायरीची C) पायरीची D) भविष्याची

II) 'आभाळ कोसळणे' वाक्प्रचाराचा अर्थ काय ?

A) पाऊस पडणे B) विजा चमकणे C) अपयशी ठरणे D) संकट येणे

III) 'सतत, अखंड' या अर्थाचा कवितेत आलेला शब्द कोणता ?

A) सर करणे B) निरंतर C) मोल D) दुर्गम

IV) कवीने सर्वांना आयुष्याचा तोल सावरण्यासाठी काय करण्याचा सल्ला दिला आहे?

A) ठाम उभे राहण्याचा B) मेहनत करण्याचा

C) एखादी कला अंगी जोपासण्याचा D) अभ्यास करण्याचा

b) कवितेच्या आधारे खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही 4). (4×1 = 4)

I) कवीने सर्वांना कोणती जिगर ठेवण्याचे आवाहन केले आहे?

II) कोणत्याही समस्येला जीवनात कोणता पर्याय कधीच असत नाही ?

III) आपल्या जवळ कधीही निराशाही येऊ नये म्हणून माणसाने काय करावे?

IV) कशाच्या मदतीने शिखर सर करता येते?

V) 'इच्छा' या अर्थाचा कवितेत आलेला शब्द कोणता?

विभाग - 'ब' - व्याकरण - 20 गुण

प्रश्न 3) a) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 4) (4×1 =4)

I) खालीलपैकी भाववाचक नामाचा योग्य पर्याय कोणता ?

A) विश्वास B) धवल C) गंगा D) वारा

II) खालीलपैकी योग्य विधाने कोणती ?

अ) नाम म्हणजे वस्तू किंवा पदार्थाचे नाव होय.

ब) नाम म्हणजे वास्तव किंवा काल्पनिक वस्तूंचे नाव होय.

क) नाम म्हणजे प्राणी, व्यक्ती यांची नावे व त्यांच्या अंगी असणारे गुण होय.

ड) नाम म्हणजे वस्तूविषयी विशेष माहिती सांगणारा शब्द होय.

A) विधान 'अ' आणि 'ब' बरोबर B) विधान 'ड' बरोबर

C) विधान 'ब' बरोबर D) विधान 'अ', 'ब', 'क' बरोबर

III) खालीलपैकी गटात न बसणारे वाक्य कोणते ?

A) देशासाठी वीरांनी प्राणार्पण केले. B) गावाबाहेर जत्रा भरली.

C) गोगलगाय हळू चालते. D) सूर्य ढगामागे लपतो.

IV) खालील वाक्यात रिकाम्या जागी योग्य उभयान्वयी अव्ययाचा पर्याय वापरा.

आईला थोडे बरे नाही, _______ सर्व ठीक.

A) आणि B) की C) किंवा D) बाकी

V) वाक्यातील अधोरेखित शब्दाची जात ओळखा.

गणेश गटागटा दूध पितो.

A) क्रियाविशेषण अव्यय B) विशेषण

C) केवलप्रयोगी अव्यय D) क्रियापद

b) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 3). **(3×1=3)**

I) तुला परीक्षेत चांगले यश मिळेल. - वाक्याचा काळ ओळखा.

II) विशाखा पुस्तक वाचत आहे. – भूतकाळातील वाक्य तयार करा.

III) पृथ्वी सूर्याभोवती फिरते. - वाक्याचा काळ ओळखा

IV) माणसाने भूतदया अंगी बाणवावी. – वर्तमानकाळातील वाक्य बनवा.

c) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 3) **(3×1=3)**

I) मुलांच्या अभ्यासाची काळजी नको का? - विधानार्थी वाक्य बनवा.

II) राघव जबाबदार मुलगा आहे. - विधानार्थी नकारात्मक वाक्य बनवा.

III) देवा, सर्वांना सुखी ठेव !- वाक्याचा प्रकार ओळखा.

IV) निसर्गाला कुठलाही धर्म नाही. - प्रश्नार्थक वाक्य बनवा.

d) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) **(2×1 = 2)**

I) खालीलपैकी निश्चितपणे एकवचनी शब्द कोणता ते ओळखा.

कागद , वाट , दिवस, पुरूष

II) स्त्री गाणे गाऊ लागली. - अधोरेखित शब्दाच्या वचनामध्ये बदल करून वाक्य पुन्हा लिहा.

III) तारीख - या शब्दाच्या अनेकवचनाचा शब्द लिहा.

प्रश्न 4) a) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) **(2×1=2)**

I) खालीलपैकी भिन्नलिंगी शब्दाचा योग्य पर्याय ओळखा.

A) कालवड B) वाघ C) वानर D) बोका

II) लिंग विचारानुसार गटात न बसणारा शब्द ओळखा.

A) पगडी B) फेटा C) टोप D) मुकुट

III) पुढीलपैकी स्त्रीलिंगी शब्द कोणता ?

A) झरा B) समुद्र C) नदी D) धबधबा

b) सूचनेप्रमाणे लिहा. (कोणतेही 2) **(2×1=2)**

I) खालीलपैकी समानार्थी शब्दांची योग्य जोडी कोणती ?

A) अरण्य- रान B) उदक - उदय C) शिर- नयन D) पर्ण - चरण

II) खालीलपैकी गटात न बसणारा शब्द कोणता?

A) पुत्र B) तनया C) सुत D) मुलगा

III) खालीलपैकी गटात न बसणारा शब्द कोणता ?

A) मुख B) सोंड C) वदन D) तोंड

c) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) **(2×1= 2)**

I) खालीलपैकी विरुद्धार्थी शब्दांची योग्य जोडी कोणती ?

A) आशा ×निराश B) उद्योगी× आळस C) कठोर ×कठीण D) सोय × गैरसोय

II) 'नि:शस्त्र ' या शब्दाच्या विरुद्ध अर्थाचा योग्य शब्द निवडा.

A) शस्त्र B) सशस्त्र C) बिनशस्त्र D) हत्यार

III) 'स्वतंत्र' या शब्दाच्या विरुद्ध अर्थाचा योग्य शब्द निवडा.

A) पारतंत्र्य B) मुक्त C) परतंत्र D) स्वच्छंद

d) सूचनेप्रमाणे उत्तरे लिहा. (कोणतेही 2) **(2×1=2)**

I) खालीलपैकी समास प्रकारांच्या आधारे गटात न बसणारा शब्द कोणता ?

A) बेमालूम B) आजन्म C) नवरात्र D) दिवसेंदिवस

II) या समासाचा विग्रह करताना त्यातील पदांच्या अर्थाशिवाय त्याच जातीच्या इतर पदार्थांचा समावेश केलेला असतो अशा समासाला________समास असे म्हणतात.

A) समाहार द्वंद्व B) इतरेतर द्वंद्व C) वैकल्पिक द्वंद्व D) द्विगू

III) खालील शब्दाचा समास ओळखा.

'सत्यासत्य' -

A) इतरेतर द्वंद्व B) वैकल्पिक द्वंद्व C) समाहार द्वंद्व D) अव्ययीभाव

विभाग – क- पाठ्यपुस्तक आधारित - गुण 30

प्रश्न-5- a) एका वाक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही -3) **(1x3=3)**

I) सतत सन्मान केला गेला तर कोणता धोका निर्माण होतो, असे लेखकाला वाटते?

II) वजन कमी करण्यासाठी न बोलण्याचा उपाय पंतांना का जमणार नव्हता?

III) तपोवनातील स्त्रियांना अब्दुल कशासारखा वाटायचा?

IV) खेतवाडीच्या प्राथमिक शाळेतील शिक्षकांमध्ये कोणता वेगळेपणा होता.

V) कोणतीही कलाकृती कधी उत्तम होऊ शकते?

b) खालील वाक्यातील रिकाम्या जागी योग्य शब्दाचा पर्याय शोधून वाक्य पुन्हा लिहा. (कोणतेही -3) **(3x1=3)**

I) पहिला दिवस सुरळीत गेला आणि दुसऱ्या दिवशी _______ प्रसंग आला.

A) व्रतभंगाचा B) उपासाचा C) कठीण D) अवघड

II) रामानं सेतुबंधन केलं, पण त्यासाठी अनेकांचा _________ लागला.

A) सल्ला B) पाठिंबा C) हातभार D) मदत

III) या ______ झाडांनी आपली काळीकुट्ट पावलं थोडी तरी उजळ होतील.

A) घनदाट B) हिरव्यागर्द C) भल्यामोठ्या D) अवाढव्य

IV) आयुष्याचं फार मोठं ________ मला भावे सरांच्या या शिकवणुकीतून गवसलं.

A) तत्त्वज्ञान B) ज्ञान C) स्वप्न D) दृश्य

V) ___________रस मला अमृतासारखा वाटू लागला .

A) लिंबाचा B) उसाचा C) मोसंबीचा D) संत्र्यांचा

c) खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे ४० ते ५० शब्दांत उत्तर लिहा. (कोणतेही-1) (3x1=3)

I) तुम्हांला आवडलेल्या कोणत्याही एका साहित्य प्रकाराची वैशिष्ट्ये तुमच्या शब्दांत लिहा.

II) पंतांच्या उपासाबाबत त्यांच्या पत्नीचा अवर्णनीय उत्साह तुमच्या शब्दांत वर्णन करा.

III) दुसऱ्याला मदत करण्यातला आनंद ज्याप्रसंगातून मिळू शकतो, असा प्रसंग लिहा.

d) कंसात दिलेल्या वाक्प्रचारांचा खालील वाक्यांमधील योग्य त्या ठिकाणी वापर करून वाक्य पुन्हा लिहा. (5x1=5)

(अंगाचा तिळपापड होणे, गलका करणे, सुरुंग लावणे, मळमळ व्यक्त करणे, रममाण होणे, झोकून देणे)

I) देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी अनेक क्रांतिकारकांनी चळवळीत पूर्णपणे सहभागी घेतला.

II) गाण्याच्या मैफिलीत सर्व श्रोते मग्न झाले होते.

III) दुकानाचे झालेले नुकसान पाहून राघवला संताप आला.

IV) मुलांचा किल्ला करण्याचा बेत अचानक आलेल्या पावसाने उधळवून लावला.

V) पंचानी दिलेल्या निर्णयाबद्दल सर्व खेळाडूंनी तीव्र नाराजी व्यक्त केली.

प्रश्न 6- a) खालील प्रश्नांची एका वाक्यात उत्तरे द्या. (कोणतेही-4) (4x1=4)

I) परमेश्वराचे दास कोणाला म्हटले आहे?

II) कवीचे सर्वस्व असलेली गोष्ट कोणती?

III) सैनिकाचे पाऊल जिद्दीचे का वाटते?

IV) स्वप्न करू साकार या कवितेत कशाचे सुदर्शन फिरताना कवीला जाणवते ?

V) कवीचा सर्वात जवळचा मित्र कोण?

VI) संत नामदेवांनी मेघाची उपमा कोणाला दिली आहे?

b) खालील वाक्यातील रिकाम्या जागी योग्य शब्दाचा पर्याय शोधून वाक्य पुन्हा लिहा. (कोणतेही -4) (4x1=4)

I) अग्निमाजि पडे बाळू। माता धांवे _______ ।।

A) दयाळू B) कनवाळू C) मायाळू D) कृपाळू

II) दुनियेचा विचार ______ केला, अगा जगमय झालो |

A) कायम B) नेहमी C) क्वचित D) हरघडी

III) तुझ्या _________ त्याची केवढीशी शान

A) पराक्रमापुढे B) शौर्यगाथेपुढे C) जिद्दीपुढे D) वीरतेपुढे

IV) भविष्य ________ या देशाचे करूया जय-जयकार|

A) उज्ज्वल B) सुंदर C) महान D) भव्य

V) झोतभट्टीत शेकावे पोलाद तसे ________छान शेकले.

A) आयुष्य B) जीवन C) मन D) शरीर

c) खालीलपैकी काव्यपंक्तीचे संदर्भासह स्पष्टीकरण लिहा. (कोणतेही -1) (1x3 =3)

I) ‘अशा असंख्य ज्योतींची
तुझ्यामागून राखण;
दीनदुबळ्यांचे असें
तुला एकच औक्षण.’

II) वणवा लागलासे वनीं।
पाडस चिंतीत हरणी ।।

प्रश्न-7 - a) खालीलपैकी प्रश्नांची उत्तरे एका वाक्यात लिहा. (कोणतेही -3) (3x1=3)

I) बार्कमध्ये इंजिनियर म्हणून जॉईन झाल्यानंतर लेखकाला कोणते काम करायला सांगण्यात आले?

II) व्युत्पत्तीकोश निर्मितीचा ठराव कधी पास झाला?

III) बार्क या संस्थेच्या नावाचे विस्तारित रूप लिहा.-

IV) 'दार' हा प्रत्यय कोणत्या भाषेतून मराठीत आला आहे?

प्रश्न-7- b) खालीलपैकी कोणत्याही एका प्रश्नाचे ४० ते ५० शब्दांत उत्तर लिहा. (कोणतेही-1)

(1x2 =2)

I) व्युत्पत्ती कोशाची कार्ये थोडक्यात लिहा.

II) 'स्काय इज द लिमिट' ही परिस्थिती केव्हा निर्माण होऊ शकते?

विभाग-ड लेखन - गुण 15

प्रश्न-8 - a) खालीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर सुमारे २००-२५० शब्दांत निबंध लिहा. (1x6 =6)

I) रंगपेटीतील रंगाचे मनोगत-

रंग पेटीतील इतर रंगांशी असलेली मैत्री - होणारे भांडण- मुलांकडून होणारा गैरवापर - तुकडे पडणे - मुलांना चित्रात रंग भरताना मिळणारा आनंद-जीवनाचे सार्थक

किंवा (OR)

मी पक्षी झालो तर –

पंखांमुळे मिळणारा आनंद - एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी जाणे सोपे - पैसे न खर्च करता सर्वत्र मुक्त संचार - विविध ठिकाणे पाहणे - वर्गात बसण्याच्या बंधनातून मुक्ती - अभ्यास न करण्याची सवलत - लोकांच्या मदतीसाठी प्रयत्न करणे - आकाशात पक्ष्यांबरोबर स्पर्धा करता येणे

किंवा (OR)

आमच्या शाळेतील स्नेहसंमेलन –

मुलांसाठीचा उत्साहाचा दिवस -एखाद्या विशिष्ट संकल्पनेवर आधारित स्नेहसंमेलन- विविध गुणदर्शन - नाट्य, नृत्य, संगीत, विविध कलांचे सादरीकरण - मुलांचे उत्साही चेहरे- पालकांना झालेला आनंद - विद्यार्थ्यांचा सभाधीटपणा - शिक्षक, मुख्याध्यापक, पालक सर्वांकडून झालेले कौतुक

b) दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे कथा लिहा.कथेला शीर्षक द्या व तात्पर्य लिहा.(कोणतेही -1)

(1x5 =5)

छोटेसे खेडे- एक गरीब शेतकरी पतीपत्नी - दोन बैल- पोटाला पुरेशी शेती- एक बैल चोरीला- दुसऱ्यादिवशी आठवडे बाजारात- बाजारात बैल......पत्नीची हुशारी........... दोन्ही डोळे चांगले............चोराची कबुली.पतीपत्नी बैलाला घेऊन घरी.....तात्पर्य

किंवा (OR)

एक राजा- राज्यातील लोक आळशी-त्यांना उद्योगी बनवण्याचा विचार- रस्त्यात मोठा दगड ठेवणे- खाली लहानशी पिशवी ठेवणे- अनेक लोकांचे बाजूने जाणे पण दगड बाजूला न ठेवणे- एक गरीब माणूस दगड बाजूला करतो- पिशवी मिळते- त्यात सोन्याची नाणी बाजूला 'बक्षीस' अशी चिठ्ठी - बाकीच्या लोकांना पश्चात्ताप -लोक उद्योगी बनतात

c) खालील विषयावर पत्र लिहा. (लिफाफा आवश्यक) (कोणतेही -1) (1x4=4)

तुम्ही रमा / रमेश देवकर , कुमठेकर मार्ग,पेरुगेट.पुणे-404430, रहिवाशी आहे. तुमच्या भागातील कचराकुंडीतील कचरा खूप दिवस उचललेला नाही त्यामुळे सगळीकडे दुर्गंधी पसरलेली आहे. यासंबंधी महापालिकेच्या अधिकाऱ्याकडे तक्रार करणारे पत्र लिहा.

किंवा (OR)

वनिता/ विनोद शहापुरे , महात्मा गांधी विद्यालय, कोल्हापूर येथून शाळेचे क्रीडाविभाग प्रमुख या नात्याने शाळेच्या क्रीडाविभागासाठी क्रीडासाहित्याची मागणी करणारे पत्र अमर स्पोर्ट्स, शिवाजीनगर, पुणे- 400011 च्या व्यवस्थापकास लिहा.